

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ОБРАЗУ АРХІВІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Марина Палієнко

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

1. ВСТУП

Соціальні мережі становлять важливу складову сучасного інформаційно-комунікаційного простору. Без них сьогодні складно уявити зв'язок людини з інституціями громадянського суспільства, а також міжособистісну комунікацію. Політичні, культурні, наукові установи дедалі більше використовують соціальні мережі як засоби та інструменти комунікації.

Поширення пандемії COVID-19, карантинні заходи внесли суттєві корективи у діяльність більшості державних установ, громадських та приватних інституцій і значно розширили потенційні можливості використання дистанційних форм комунікації. Сьогодні від комунікаційних стратегій і практик значною мірою залежить успішний розвиток більшості сфер політичної, економічної, соціокультурної, наукової та освітньої діяльності. Без представлення інформації у соціальних медіа не можуть повноцінно функціонувати й розвиватися в інформаційному суспільстві й установи соціальної пам'яті, такі як архіви, бібліотеки, музеї. У фокусі цього дослідження: визначення архівного контенту в інформаційних потоках соціальних мереж, а також вплив соціальних мереж на архівні практики, сприяння промоції архівів у суспільстві, підвищення їхньої соціальної значимості і, зрештою, «відкриття» архівів.

Технології Web 2.0, відомі як соціальні медіа, знаменували нові, більш творчі підходи до співпраці між виробниками та споживачами (користувачами) вебконтенту. Власне *термін Web 2.0* був уведений до суспільного обігу Тімом О'Рейлі у 2004 р. на позначення нового інтерактивного вебсередовища, згодом перетворився на усталений вислів для позначення кардинальних змін у способі використання інтернету з часу його створення на початку 1990-х років. Отже, цей термін символізує зміни, що відбулися у взаємодії користувачів з інтернет-простором та контентом, який завдяки новим технологіям перетворився на інтерактивне середовище, у якому користувачі мають можливість не лише споживати створений для них контент, але й самі брати активну участь у його формуванні. У свою чергу архіви, бібліотеки та інші інформаційні організації з 2006–2007 рр. почали застосовувати ці програми для створення інтерактивних, орієнтованих на взаємодію та діалог, інформаційних служб.

Сучасне мережеве суспільство є відображенням комунікаційної моделі, у якій мільйони людей, що використовують інтернет, здатні спілкуватися через соціальні мережі, у т. ч. фейсбук та твітер. Соціальні медіа дедалі більше руйнують традиційні бар'єри між колективним та приватним простором, а мережеві технології впливають на формування нової комунікаційної культури. Соціальні платформи важливі для підтримки та розвитку інституційних та професійних зв'язків, оскільки їхньою особливістю є можливість наповнення (доповнення) контенту самими учасниками.

Невдовзі після того, як термін Web 2.0 був введений в обіг, з'явилася тенденція до його імплементації в різних сферах – «Government 2.0» («Уряд 2.0»), «Culture 2.0» («Культура 2.0»), «Library 2.0» («Бібліотека 2.0»), «Archives 2.0» («Архів 2.0») тощо. І як

зазначала Кейт Таймер на сторінках «The American Archivist», поки декому може здаватися, що це лише спроба створити привабливе модне слово для маркетингу, ці поняття насправді відображають спробу розглянути новий етап розвитку професії чи послуги [38, с. 58]. Вона стверджувала, що *Archives 2.0* є важливою концепцією, що відображає системні та взаємопов'язані зміни, які відбуваються у світі архівів. Отже, американські архівісти почали використовувати термін «Archives 2.0», ґрунтуючись на реалізації інструментів Web 2.0 в архівах. На думку К. Таймер, «Archives 2.0» – це підхід до архівної практики, який сприяє відкритості та гнучкості. Він полягає у тому, що архівісти повинні бути орієнтованими на користувача та сприяти використанню новітніх технологій для поширення колекцій, взаємодії з користувачами та покращення внутрішньої ефективності» [38, с. 60]. Сьогодні головна місія архівістів – сприяти доступу, а не контролювати його.

Отже, соціальні медіа дають архівістам набагато більші можливості, ніж будь-коли, для відкриття архівів для суспільства. Вони актуалізують віртуальну взаємодію, привертають увагу, знайомлять з фондами, можливостями досліджень, залучають до архівів нові категорії користувачів, для яких створюють можливості для отримання консультацій, порад, доступу до цифрових копій документів. Архівісти ж отримують більше можливостей для участі у житті громадянського суспільства, впливу на формування політики пам'яті.

Розглядаючи в історіографічному контексті проблему використання інститутами соціальної пам'яті платформ соціальних мереж, зазначимо, що важливий досвід репрезентації діяльності та інформаційних ресурсів має бібліотечна сфера [5; 6; 7; 11]. У монографії «Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства», підготовленій колективом науковців Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [6], досліджувалися особливості розвитку соціальних інформаційних мереж в інформаційній системі постіндустріального суспільства, у т. ч. роль мережевих сервісів у формуванні горизонтальних зв'язків у системі обміну науковою інформацією. Зокрема автори зазначали, що «соціальні медіа (англ. Social media) – це багатозначний термін, який використовують для опису нових форм комунікації виробників контенту з його споживачами і для яких визначальне значення має чинник виробництва контенту самими користувачами» [6, с. 110]. Технології Web 2.0 уможливили налагодження спілкування користувачів інтернет-простору в різноманітних формах взаємодії – обмін думками, новинами, текстами, аудіовізуальним й графічним контентом тощо. Розвиток мобільного зв'язку, поява смартфонів кардинально змінили систему комунікації і вплинули на масштаби передавання та отримання інформаційних потоків.

У монографічному дослідженні Ю. Половинчак «Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності» порушуються актуальні питання соціального виміру інтернету. По відношенню до архівів цікавими є міркування щодо стереотипів сприйняття віртуальною аудиторією соціальних об'єктів, стратегій здійснення пізнавальної діяльності в інтернеті тощо [7, с. 96]. Соціальні мережі розглядаються як нове соціокультурне середовище, яке породжує нові комунікативні практики. Важливою їх особливістю є творення специфічного «інтернет-дискурсу» («мережевого дискурсу») як комунікативної діяльності, що відбувається в широкому соціокультурному контексті та матеріалізується в гіпертексті [7, с. 101].

Архіви, як і інші інститути соціальної пам'яті, беручи участь в інтернет-комунікації, продукують нову суспільно значущу інформацію, яка потребує вивчення та узагальнення. З огляду на це аналіз представлення українськими архівними установами інформаційного контенту у соціальних мережах у міжнародному контексті є актуальним завданням, оскільки це питання залишається не висвітленим у сучасній історіографії.

2. ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВНИХ УСТАНОВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1. Технології Web 2.0/Archives 2.0 та зміна цифрового ландшафту архівів

Технології Web 2.0 суттєво змінили спосіб пошуку та отримання користувачами архівної інформації, оскільки з'явилися інтерактивні можливості взаємодії з контентом. Архіви та архівісти різних країн світу вже понад десятиліття поступово інтегруються у мережеве суспільство, використовуючи платформи фейсбук, твіттер, інстаграм, блоги, відеохостинги тощо. Нові технології дедалі більше змінюють інформаційний образ архівів, впливають на сприйняття архівів суспільством, роботу самих архівістів, стосунки між архівістами та користувачами.

Серед основних завдань представлення діяльності архівних установ у соціальних мережах можна виділити наступні:

- інформаційно-комунікаційне, що полягає у налагодженні комунікаційних зв'язків з різними категоріями користувачів, задоволенні їхніх потреб в інформації про діяльність архівних установ, склад фондів, пошукові засоби тощо;
- презентаційне, що полягає у популяризації діяльності архівних установ та їхніх зібрань, рекламуванні послуг;
- просвітницьке, що має на меті формування історичної та суспільної пам'яті.

Сьогодні найбільшою соціальною мережею у світі є фейсбук, що був заснований 2004 р. Марком Цукербергом початково для комунікації студентів окремих американських університетів. Невдовзі він перетворився на відкриту мережу і вперше досяг позначки в мільярд активних користувачів щомісяця у жовтні 2012 р., а в червні 2017 р. перетнув позначку у два мільярди активних користувачів. У 2021 р. мережа нараховує 2,8 млрд активних користувачів у світі. Зазначимо, що фейсбук є найбільш популярною соціальною мережею серед інтернет-користувачів і в Україні (так, кількість користувачів у 2020 р. досягла 14 млн, на початок 2021 р. – 16 млн осіб). Фейсбук є важливим інструментом не лише міжособистісної, але й професійної та наукової комунікації. Так, архіви почали створювати свої сторінки у мережі у 2007–2008 рр.; українські архіви – у 2011 р.

Як відзначалося вище, вивчення репрезентації діяльності українських архівів у соціальних мережах на сьогодні практично не знайшло відображення в історіографії, хоча європейські та американські дослідники почали цікавитися цим питанням понад десять років тому [30; 34; 38].

У квітні-травні 2012 р. співробітниками OCLC Research (Online Computer Library Center, Dublin, Ohio, USA) – відомого міжнародного комп'ютерного бібліотечного сервісу та науково-дослідного центру – було проведено опитування користувачів архівів з метою дізнатися більше про їхні звички та уподобання. Між іншим, у фокусі перебували проблеми аналізу ролі соціальних медіа в архівних дослідженнях. Із цією метою було опитано викладачів, аспірантів та генеалогів у Північній Америці та кількох університетах Великобританії. Дані, зібрані від 695 респондентів, дали підстави зробити висновок про зростаючу важливість інструментів соціальних медіа у середовищі дослідників архівів [43].

Інше опитування, проведене американськими архівістами у 2012 р., було спрямоване на вивчення типів соціальних медіа, що використовуються в архівах та спеціальних колекціях. Результати цього опитування показали, що 54 % респондентів не користуються соціальними мережами через брак часу та 51 % через брак персоналу. Інший набір відповідей показав, що лише 32 % архівних служб мають політику та / або рекомендації щодо соціальних медіа. Нарешті, в результаті цього дослідження було зроблено висновок, що найбільш широко респондентами використовуються платформи фейсбук (83 %) та твіттер (54 %) [25, с. 511].

Отже, з вибухом цифрової ери кардинально змінилися потреби користувачів інформації, і це не могло не вплинути на вимоги до роботи архівів та архівістів. Одним з

перших розробив та оприлюднив власну стратегію у соціальних медіа Національний архів США (National Archives and Records Administration, NARA). Перший блог в якості пілотного проекту з метою розбудови архівної спільноти у соціальних мережах та сприяння відкритості архівів був ним ініційований у 2009 р. Вслід за тим були створені сторінки архіву у фейсбук, ютуб та флік (flickr). Зазначимо, що флік це – онлайн сервіс для розміщення фотографій та веб-спільнота, ств. 2004 р. У 2010 р. була представлена перша стратегія NARA у соціальних мережах. Масштаби залучення працівників архіву до творення контенту справді вражаючі: так, у 2015 р. понад 200 штатних співробітників NARA робили дописи у 130 акаунтах у соціальних мережах на 14-ти різних платформах [32].

Американські архівісти усвідомлювали, що мають забезпечити винятковий контент для того, щоб успішно розвиватися в нових умовах, навіть покидаючи зону комфорту та застосовуючи нові підходи. По мірі цифровізації все більшої кількості архівних фондів, архівісти отримували більше можливостей для їх поширення та популяризації. З іншого боку, в архівному середовищі формувалася потреба ділитися інформацією про специфіку своєї роботи, знайомити аудиторію з власними проблемами і досягненнями, розповідати «архівні історії». Одне з важливих завдань стратегії: виробити певний алгоритм дій для об'єднання й спрямування зусиль професійної спільноти щодо популяризації архівів, залучення все більшого числа потенційних користувачів та прихильників [33].

Таким чином, NARA започаткував масштабну програму використання соціальних мереж для поширення важливої інформації та цікавих «історій», які базуються на архівних документах, об'єднання архівної спільноти, поглиблення та розширення діалогу з аудиторією. На сьогодні Національний архів США має кілька десятків акаунтів у мережах «Фейсбук» та «Твіттер», а також акаунти в інстаграм, пінтерест, флік, власний канал на ютубі.

Вражаючою є багатовекторність представництва NARA у фейсбуці: по-перше, це офіційна сторінка для оприлюднення новин та подій, що відбуваються в Національному архіві (понад 240 тис. підписників) [41], а також – «Today's Document / Документ дня» (36,4 тис. підп.) [37], офіційна сторінка для навчальних ресурсів та освітніх програм від Національного архіву «National Archives Education» (18,3 тис. підп.) [31], «Preservation Programs at the US National Archives / Програми збереження в Національному архіві США» (27,5 тис. підп.) [35], «Research at the US National Archives/ Дослідження в Національному архіві» (37,7 тис. підп.) [36], окремі сторінки регіональних відділів NARA, президентських бібліотек, фундацій тощо. Сторінка Національного архіву у твіттері має 233,6 тис. підписників, крім того тут наявні окремі сторінки архівіста США, «Congress in the Archives / Конгрес в архіві», «NARA Records Management», «National Archives Media Labs» та ін.

Канал NARA на ютубі був створений у Міжнародний день архівів – 9 червня 2009 р. Від того часу на нього підписалося 273 тис. користувачів, а його контент має понад 65 млн переглядів. Місію каналу характеризує яскравий слоган: «Preserving the Past to Protect the Future» («Збереження минулого для захисту майбутнього»).

Політику архіву в соціальних мережах вирізняє чітке планування, розроблення стратегії, залучення значної кількості співробітників для створення та аналізу контенту. Щоденно NARA поширює документи зі своїх фондів та «історії» зі своїх дослідницьких осередків у широкій мережі медіаканалів. Щоденне оповідання моментами фокусується на специфічній темі, комеморації важливих подій в історії або на організації спільних яскравих подій в онлайн-просторі, які об'єднують не лише архівну, але й музейну та бібліотечну спільноти.

Стратегія NARA у соціальних мережах на найближчі роки полягає у розвитку безпосередньої комунікації з користувачами і розглядається як ключова місія архіву. В якості зберігачів документальної спадщини нації, архівісти ставлять за мету інформувати світову спільноту про цінність фондів та знайомити з історією, репрезентуючи цінні джерела онлайн. Вони усвідомлюють, що впродовж останніх десяти років соціальні медіа були одним із найбільш видимих маркерів для демонстрації цілей та місії Національного

архіву, загальної цінності архівів для нації, спростування стереотипів щодо сприйняття архівів як запилених коробок з документами на полицях й надання користувачам актуальної інформації.

Пандемія COVID-19 змінила цифровий ландшафт. І ці зміни матимуть тривалий вплив на взаємодію споживачів з різними організаціями, у т. ч. архівами. Оскільки попит на віртуальну взаємодію зростає, архівісти невпинно працювали над розширенням доступу до документів, створенням ресурсів для дистанційного навчання та ін. Соціальні медіа дозволили архівістам більш активно реагувати на потреби споживачів. Наразі соціальні медіа є одним з основних способів підтримання тісного зв'язку з аудиторією в режимі реального часу та забезпечення безпосереднього контакту між архівами та користувачами.

2.2. Репрезентація українських архівів у соціальних мережах

Водночас зауважимо, що українські архіви та архівісти були більш консервативними в опануванні простору соціальних мереж у порівнянні зі своїми західними колегами. Якщо сторінки європейських та американських архівів у фейсбуці та твіттері почали масово створюватися у 2008 р., то українські архіви започаткували подібну діяльність спорадично у 2011 р., а системно – лише з 2016–2019 рр.

Цьому значною мірою сприяла нова комунікаційна політика Державної архівної служби України, спрямована на публічність та відкритість архівів. Так, наказом Укрдержархіву від 16 квітня 2020 р. (№ 38, зі змінами) було врегульовано наповнення офіційної сторінки Державної архівної служби України у соціальній мережі «Фейсбук» та унормовано розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі у ютубі [10]. Наказ Укрдержархіву «Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно-значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації» від 30 червня 2020 р. (№ 86) був націлений на посилення координації інформаційної діяльності державних архівних установ [8].

У вересні 2020 р. Державна архівна служба України презентувала проєкт Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 р. [12], підготовлений з урахуванням нормативно-правових актів України, Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів № R (2000) 13, Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (2009) та Принципів доступу до архівів, схвалених Міжнародною радою архівів (2012). Архіви розглядаються як інтегральна складова інформаційних ресурсів суспільства та важливий чинник формування історичної пам'яті. Між іншим, наголошується на необхідності застосування програмного підходу до цифровізації, схваленні Концепції цифровізації архівної галузі як пріоритетного компонента архівної реформи, підвищенні якості доступності архівних послуг, розширенні внутрішньої і зовнішньої комунікації, самоорганізації та презентації діяльності архівної спільноти.

У проєкті Стратегії також окреслено цілі нової комунікативної політики, що базуватиметься на філософії інформаційного суспільства, орієнтуватиметься на використання інноваційних форм взаємодії з інститутами громадянського суспільства, сприятиме формуванню позитивного іміджу архівів й об'єктивному розумінню громадськістю цінності архівних інформаційних ресурсів і значущості тих процесів, що відбуваються в архівній галузі [12, с. 22].

Зазначено, що імперативом для українських архівів має стати репрезентація у соціальних мережах та медіапросторі, зокрема, на ютубі, у фейсбуці, інстаграмі, твіттері, тамблері, у флік тощо [12, с. 23]. Із цією метою планується здійснювати адаптацію інформації про ресурси і діяльність архівів до потреб різних складових частин цільової аудиторії, аналізувати та визначати рівень задоволення споживачів отриманою від архівних установ інформацією, популяризувати документи в онлайн-просторі,

забезпечувати просування та актуалізацію архівних інформаційних ресурсів на національному і регіональному рівнях.

Наказом Укрдержархіву від 4 лютого 2021 р. № 28 «Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відео матеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб»» визначено офіційні сторінки Державної архівної служби в соціальних мережах, таких як: «Фейсбук», «Твіттер», «Інстаграм» та «Ютуб»; унормовано наповнення офіційної сторінки Державної архівної служби України у соціальній мережі «Фейсбук» та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб» [9].

Зазначимо, що Державна архівна служба створила сторінку у мережі «Фейсбук» 2 березня 2017 р., а у квітні 2021 р. кількість її підписників сягнула 3779 [3]. Основний контент сторінки містить інформацію про засідання Колегії, Науково-методичної ради, інших органів, виступи Голови Укрдержархіву, наради, обговорення та ухвалення нормативно-правових актів, новини з життя центральних та обласних архівів, інформації про розвиток міжнародного співробітництва, співпрацю з науковими й освітніми установами, громадськими організаціями, процеси оцифрування документів, вихід журналу «Архіви України» тощо.

Офіційна сторінка Державної архівної служби України у твіттері була створена у січні 2021 р. (має 9 підписників, 64 твіта) [13], в інстаграмі (338 підписників) [22]. На офіційний канал Укрдержархіву у ютубі, що був створений 13 червня 2018 р., підписалося 249 користувачів, а оприлюднені на ньому матеріали у період з червня 2018 до квітня 2021 р. переглянуло понад 12 тис. осіб.

Першим серед українських архівів сторінку у фейсбук створив Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) у 2011 р. Нині ця сторінка має 1,9 тис. підписників [29]. Характеризуючи послідовність заснування сторінок центральними державними архівами України, зазначимо:

- 18 січня 2012 р. створив сторінку Центральний державний архів зарубіжної україніки (у квітні 2021 р. вона мала 1699 підп.) [27];
- 21 жовтня 2013 р. – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (2643 підп.) [16];
- 20 листопада 2013 р. – Центральний державний електронний архів України (528 підп.) [28];
- 21 липня 2014 р. – Центральний державний архів громадських об'єднань України (1862 підп.) [15];
- 12 лютого 2016 р. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (3353 підп.) [14];
- 14 лютого 2018 р. – Центральний державний науково-технічний архів України (565 підп.) [19];
- 30 березня 2020 р. – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (836 підп.) [18];
- 3 листопада 2020 р. – Центральний державний історичний архів України, м. Львів (575 підп.) [17].

Для інформаційного поля сторінки ЦДІАК України характерне регулярне інформування користувачів про поповнення на сайті анотованого реєстру фондів, цифрових копій документів та описів, про нові виставки. Для привертання уваги окремі важливі оголошення супроводжуються зверненням: «До уваги користувачів!», а також яскравими заставками. Поширеним типом є повідомлення про розміщення оцифрованих копій документів на сайті: «З метою надання віддаленого доступу до документів, що зберігаються у фондах ЦДІАК України, та які користуються підвищеним попитом у користувачів архівною інформацією рубрику “Е-Archive/Документи онлайн” доповнено цифровими копіями 39-ти метричних книг із ф. 127, Київська духовна консисторія». В оформленні сторінки широко використовуються відеозаставки. Переважна більшість

публікацій супроводжується хештегами (напр. [#ЦДАК_документи](#); [#списокфондів](#); [#E_Archive](#); [#документи_онлайн](#) та ін.), за якими можна відразу перейти на сайт установи, що значною мірою сприяє його просуванню та рейтингуванню у пошукових системах.

Коментарі користувачів містять переважно схвальні відгуки про розміщені описи фондів, висловлюють задоволення роботою ЦДАК та вказують на конкретні описи і справи, на знайомство з якими вони очікують. Коментарі свідчать, що описами активно користуються дослідники, які чекають на цю інформацію, уточнюють у архівістів, коли саме буде оприлюднено ті чи інші документи. Таким чином, ця інформація орієнтована перш за все на підтримку діалогу з дослідницькою аудиторією, сприяє науковому пошуку, активізує вивчення інформаційного потенціалу фондів ЦДАК України.

Особливістю інформаційного поля ЦДАК України є акцент на науковій складовій діяльності. Серед найпопулярніших хештегів: [«#Наука_в_архіві»](#); [#E_архів](#), [#Документи_онлайн](#), [#постаті](#), [#Описи_онлайн](#), [#Метричні_книги](#), [#генеалогічні_пошуки](#) тощо. Сторінка відображає участь працівників архіву у наукових конференціях, онлайн-семінарах, публікації на сторінках «Архівів України». Зокрема, повідомлення за березень-квітень 2021 р. містили інформацію про участь завідувачки сектору давніх актів ЦДАК України Богдани Петришак у науковому семінарі «Міста Центрально-Східної Європи в XIV-XVII століттях», організованому кафедрою історії Українського католицького університету та історичним факультетом Варшавського університету; натомість архівіст Оксана Мельник виступила з доповіддю «Центральний державний історичний архів як джерело для генеалогічних досліджень» на онлайн-конференції «Наші предки», організованій Центром української історії та освіти в США (Сомерсет, Нью-Йорк).

Найбільшу кількість підписників серед архівів України нарівні з Державною архівною службою України має сьогодні ЦДАВО України (понад 3 тис.). Перший пост був оприлюднений архівом у мережі «Фейсбук» у лютому 2016 р. і торкався документальної спадщини Українського вільного університету. Зазначимо, що впродовж перших двох років існування сторінка була малоактивною. Так, 2016 р. було опубліковано лише 13 інформаційних повідомлень, які не користувалися значним резонансом у підписників. У березні наступного, 2017 р., було розміщено оголошення про початок реалізації проєкту «Українська революція: архівні хроніки». У ньому, зокрема, зазначалося, що цей проєкт «має в різних формах не тільки сприяти збереженню пам'яті про Українську революцію 1917–1921 років, але й донести архівну інформацію до свідомості кожного громадянина. Тому що пам'ять ця має бути не закамянілою в монументах, а живою»; передбачалося, що «впродовж 2017–2021 років оригінали документів будуть експонуватись в читальному залі архіву, електронні презентації, виставки онлайн, цифрові добірки документів будуть представлені на сайті ЦДАВО України та сторінці архіву в мережі «Фейсбук» (повідомлення від 16 березня 2017 р. Від того часу почалося поступове нарощування публікаційної активності у мережі й у 2019–2020 рр. оновлення сторінки відбувалося щоденно.

Отже, характерною ознакою політики ЦДАВО України у мережі «Фейсбук» є регулярність розміщення інформації. Окрім оголошень та повідомлень про роботу архіву щоденно розміщуються пости, публікуються цікаві документи з фондів. У тематичному аспекті особливе місце посідали документи з історії Української революції 1917–1921 рр., які оприлюднювалися у рамках «Календаря Української революції 1917–1921 рр.» щоденно з березня 2017 до квітня 2021 рр. Ще одним популярним сегментом публікацій є інформування користувачів про оцифрування та оприлюднення архівних описів на сайті, надходження нових документів на зберігання до архіву тощо. Поширюються у загальнодоступні групи «1917 УКРАЇНА: історія, уніформологія, фалеристика» (4,7 тис. учасників), «Спеціальні історичні дисципліни», «Доступ до архівів» (19 тис. учасників), «Історія Української держави» (89 тис. учасників).

23 лютого 2021 р. ЦДАВО інформував читачів про те, що вони проаналізували свою діяльність у фейсбуці за 2020 р.: за рік було опубліковано 143 повідомлення

інформаційного характеру, а також 492 архівні документи (812 аркушів). Архівісти визначили 10, які набрали найбільшу кількість уподобань, коментарів та поширень і підготували інформаційний відеоролик. 12 вересня 2020 р. підписка сягнула 3000 осіб. Серед найпопулярніших постів були такі документи, як «Акт проголошення незалежності України», прийнятий Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 р. – опублікований на сторінці 24 серпня 2020 р. (мав 112 уподобань, 115 поширень), паспорт громадянина ЗУНР, що належав Софії Русовій (1922 р.) – опублікований у червні 2020 р. (114 уподобань, 152 поширення). Зацікавлення користувачів викликали документи, опубліковані за хештегами #ДеньНезалежностіУкраїни, #День прапора тощо.

Цінний напрям публікацій сторінки – знайомство підписників із електронними ресурсами вебсайта ЦДАВО України. Так, 23 березня 2020 р. розглядалася рубрика «Електронний каталог», що складається з підрубрик «фонди» та «описи» та дозволяє користувачам ознайомлюватися зі складом та змістом документів архіву через мережу «Інтернет». 18 березня 2020 р. підписників знайомили з рубрикою «Колекція документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга» тощо. Документи публікуються із зазначенням усіх вихідних даних, що дає можливість дослідникам використовувати їх у подальшому для наукових цілей.

Активно розвивається сторінка Галузевого державного архіву Інституту національної пам'яті у фейсбукі, яка була створена 23 грудня 2019 р. і наразі має 7,3 тис. підписників [1]. Її особливістю є надання користувачам інформації про жертв тоталітарного режиму, розміщення порад, покрокових інструкцій, відеороликів про те, де і як шукати інформацію про репресованих родичів.

Важливим нововведенням 2020 р. стало наповнення вебсайтів державних архівних установ та розміщення на офіційних сторінках архівів у соціальних мережах іміджевих рубрик та відеороликів «З життя архіву», «Екскурсія архівом», «Шукай в архівах», «Що ми зберігаємо», що відображали напрями діяльності архівів, знайомили з роботою та життям колективу.

Якщо стисло охарактеризувати представлення державних обласних архівів України у мережі «Фейсбук», то можна констатувати, що сьогодні всі установи мають власні акаунти. За хронологією і кількістю підписників (на квітень 2021 р.) картина представлення державних архівів областей наступна:

- 2014 р. – створені сторінки Державного архіву Дніпропетровської (має 720 підп.), Кіровоградської (1192 підп.) та Луганської (572 підп.) областей;
- 2015 р. – Львівської (1355 підп.) та Донецької (420 підп.);
- 2016 р. – Київської (1377 підп.) та Харківської (560 підп.);
- 2019 р. – Полтавської (703 підп.), Хмельницької (708 підп.) та Черкаської (834 підп.);
- 2020 р. – Вінницької (431 підп.), Волинської (600 підп.), Закарпатської (384 підп.), Запорізької (120 підп.), Івано-Франківської (310 підп.), Одеської (637 підп.), Сумської (120 підп.), Чернівецької (74 підп.), Рівненської (431 підп.) та Херсонської (621 підп.) областей, Державний архів м. Києва (860 підп.);
- 2021 р. – Чернігівської обл. (280 підп.).

Особливостями інформаційного наповнення сторінок обласних архівів є не лише місцевий історичний контент, але й відображення їхньої ролі в організації розвитку архівної справи в регіоні, надання консультативної допомоги тощо. Так, сторінка Державного архіву Київської області містить окрім традиційних повідомлень про документи, виставки, участь працівників у конференціях, також оголошення про конкурси на заміщення вакантних посад, про виїзні робочі наради з працівниками архівних установ області, під час яких обговорюються актуальні питання організації роботи архівів, упорядкування та передавання документів до архівних підрозділів, проблемні питання щодо функціонування трудових архівів тощо.

Окремі архіви мають не сторінки, а групи у мережі «Фейсбук»: зокрема, загальнодоступна група «Історія Миколаївщини (Державний архів Миколаївської області)» (створена 31 серпня 2015 р., 2,9 тис. учасників) [4], загальнодоступна група «Державний архів Тернопільської області» (створена 22 травня 2015 р., 480 учасників), загальнодоступна група «Державний архів Житомирської області» (створена 18 червня 2018 р., 1,4 тис. учасників) тощо.

Загальнодоступна група «Доступ до архівів» була створена 2013 р. з метою поширення інформації про архіви, підвищення обізнаності про архівну сферу, архівне законодавство, а також обміну інформацією щодо ресурсів українських та зарубіжних архівів. Як зазначають адміністратори, група має також «популяризувати успішні практики доступу до архівної інформації і документів, у тому числі доступу до архівних документів репресивних органів періоду СРСР і Третього Рейху» [2]. Інтерактивний характер діалогу підкреслюється можливістю надавати та отримувати консультації, поради щодо пошуку інформації про репресованих та осіб, що пропали безвісти під час панування тоталітарних режимів. Учасниками групи є як професійні архівісти, історики, так і громадські архівісти, юристи, журналісти, медіаексперти, усі зацікавлені в пошуку архівної інформації особи. У квітні 2021 р. вона мала 19,4 підписників.

Безумовно, це лише перші, але дуже важливі кроки у завоюванні українською архівною спільнотою простору соціальних медіа. Аналіз досвіду зарубіжних архівних служб та інституцій засвідчує, що українські архіви потребують на цьому шляху стратегічного планування, фінансової та маркетингової підтримки. Так, польська архівна служба проводить активну інформаційну діяльність у соціальних мережах з 2010 р., коли з'явилися її сторінки у фейсбуці й твіттері [23; 24]. Сьогодні вони відповідно мають 10,2 тис. та 2,3 тис. підписників. Сторінка Національного архіву Франції у мережі «Фейсбук» була створена у січні 2011 р. і на сьогодні має 22,7 тис. підписників [20], у твіттері – у листопаді 2012 р. (36,7 тис. підп.) [21], канал архіву на ютубі створений у 2012 р. (1,2 тис. підп.).

Користувачами (підписники) сторінок архівних установ у соцмережах є передусім історики, професійні архівісти, генеалоги, студенти переважно історичних (гуманітарних) спеціальностей. Перевагами соцмереж є можливість оперативного розміщення інформації (оголошень та новин), взаємозв'язок вебсайту та сторінки у соцмережі, їхня взаємодоповнюваність, що впливає на збільшення переглядів, індексів цитування, тегів, поширень. Важливим у налагодженні комунікації між архівною установою та користувачами є професійний підхід до наповнення сторінки та розміщення контенту, створення повідомлення, застосування ПР-технологій, маркетингу соціальних мереж (social media marketing). При дослідженні ефективності функціонування сторінки слід враховувати статистику відвідувань, поширень інформації, найпопулярніші пости (т. зв. контент-менеджмент), який можна здійснювати самостійно або звертатися до сервісів аналітики. Зважаючи на те, що основна робота українських архівів у соціальних мережах сфокусована на наповненні сторінок у фейсбуці, вважаємо що перспективними напрямками розвитку є створення акаунтів у телеграмі та інстаграмі, розширення аудіовізуального контенту, оприлюдненого у відеохостингу ютуб, що збільшить вплив не лише на молодіжну аудиторію, але й сприятиме популяризації архівів.

3. ВИСНОВКИ

Віртуальний вимір змінює архіви, архівну спільноту та користувачів інформації. Важливу роль у цій еволюції відіграють інформаційні та соціокомунікаційні процеси, які відбуваються внаслідок взаємодії архівних установ із користувачами інформації у соціальних мережах. Формується новий образ архівів та імідж архівістів у суспільстві. Архіви мають виробляти нову комунікаційну політику та впливати через інформаційні

технології на розвиток суспільства, у т. ч. залучаючи інструменти соціальних мереж, сприяти формуванню історичної пам'яті, задовольняти «жагу до архівів» / «archival fever», пізнання витоків, збереження та плекання історико-культурних традицій. Особливо важливим завданням є підтримка та розвиток комунікації в умовах поширення пандемії, створення розширених можливостей для користування архівами дистанційно.

Важлива мета: створити більше можливостей для багаторівневої взаємодії архівістів та суспільства, демонструвати суспільству значущість архівів, архівної професії, її роль не лише у забезпеченні збереження документних ресурсів, колективної та історичної пам'яті, але й у процесах державотворення й націєтворення.

Перед українськими архівістами постає нове завдання – стати інтерактивними. Як зазначали американські дослідники, «Web 2.0 змінює не просто спосіб технологічної взаємодії архівістів зі своїми користувачами, він також змінює спосіб мислення і навички, необхідні для успішного розвитку професії у XXI столітті» [39]. Архівіст інформаційного суспільства навчається впродовж усього життя і постійно шукає нових можливостей; він відповідає на виклики часу та адаптується до змін, одночасно дотримуючись основних цінностей архівної спільноти.

В умовах швидкоплинних змін інформаційного середовища та очікувань користувачів, нагальною для архівістів є потреба працювати ефективно, оперативно реагувати на виклики часу, бути відкритими до нових ідей. На зміну стереотипному сприйняттю архівіста, який працює переважно з давніми паперами, приходять образ архівіста, озброєного новітніми технологіями. І цьому, безумовно, мають сприяти соціальні медіа.

Соціальні медіа допомагають долати консервативність архівного середовища і цьому сприяє формування креативного інформаційного простору в архівах. Будучи каналами представлення архівних інформаційних ресурсів, вони відіграють роль своєрідних «віртуальних дверей» до архіву. Регулярне оновлення сторінок підкреслює, яке значення архівні служби надають комунікації у соціальних мережах. Присутність архівів у соціальних мережах сприяє пошуку документів, робить їх доступнішими для користувачів, охоплює значно більшу аудиторію, ніж традиційні способи спілкування, сприяє публічному дискурсу. Через соціальні медіа за допомогою цифрового доступу архівісти поширюють інформацію про свою діяльність, склад архівних фондів, публікують документи, що можуть зацікавити користувачів – як дослідників, так і ширшу аудиторію. І тут повною мірою можна використати переваги мультимедійного представлення інформації (поєднання тексту, графіки, аудіовізуальних документів), багаторівневість текстів, наявність гіперпосилань. З іншого боку, налагодження діалогу з користувачами дає можливість краще зрозуміти їхні очікування та потреби. Отримана таким чином та проаналізована інформація може бути використана при прийнятті важливих рішень.

Важливою перспективою успішного розвитку архівів є підготовка в університетах нового покоління фахівців, які володітимуть аналітичними компетентностями, знаннями з інформаційного менеджменту й маркетингу. Оскільки архівіст інформаційного суспільства – це не лише хранитель пам'яті, історико-культурної спадщини, але й інформаційний аналітик та менеджер, здатний комунікувати в медіапросторі, поширювати та популяризувати архівний контент, і таким чином активно впливати на формування позитивного іміджу архівів у суспільстві.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Архів національної пам'яті : Офіційна сторінка у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/hdauinp/>.
- [2] Доступ до архівів : загальнодоступна група у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/groups/dostup.do.arhiviv/>.
- [3] Державна архівна служба України : Офіційна сторінка у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/archives.ua>.

- [4] Історія Миколаївщини (Державний архів Миколаївської області) : загальнодоступна група у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/groups/mykolaivhistory>.
- [5] Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа : технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 8. С. 19–21.
- [6] Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. та ін. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : монографія. Київ : НБУВ, 2013. 230 с.
- [7] Половинчак Ю. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності. Київ, 2017. 372 с.
- [8] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно-значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації: Наказ Державної архівної служби України від 30 червня 2020 р. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2020&naDASU=1&from=01.01.2020&to=31.12.2020>.
- [9] Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб» : Наказ Державної архівної служби України від 04.02.2021. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2021&naDASU=1&from=01.01.2021&to=31.12.2021>.
- [10] Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2020 р. Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А. В. URL: <https://cutt.ly/6bZQwTC>.
- [11] Романуха З. Університетські бібліотеки в соціальних медіа. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 1. С. 12–16.
- [12] Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року : Проект. *Архіви України*. 2020. Вип. 4. С. 7–25.
- [13] Укрдержархів : Офіційна сторінка Державної архівної служби України у твіттері. URL: <https://twitter.com/ArchivesUkraine>.
- [14] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdavo>.
- [15] Центральний державний архів громадських об'єднань України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/cdago.gov.ua/>.
- [16] Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/cdamlmu/>.
- [17] Центральний державний історичний архів України, м. Львів : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://cutt.ly/qnwgS9f>.
- [18] Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С. Пшеничного : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdkffa.ua/>.
- [19] Центральний державний науково-технічний архів України, м. Київ : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/archiv.gov.ua/>.
- [20] Archives nationales (France): Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/Archives.nationales.France>.
- [21] Archives nationales (France): Офіційна сторінка у твіттері. URL: <https://twitter.com/ArchivesnatFr>.
- [22] Archives_ukraine: Офіційна сторінка Державної архівної служби в інстаграмі. URL: https://www.instagram.com/archives_ukraine/.
- [23] Archiwa Państwowe: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/ArchiwPaństwowe/>.
- [24] Archiwa Państwowe: Офіційна сторінка у твіттері. URL: <https://twitter.com/archiwa>.
- [25] Bountouri Lina, Giannakopoulos Georgios. The Use of Social Media in Archives. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 147. P. 510–517. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82246137.pdf>.
- [26] Cauty Nick. Social Media in Libraries: It's like, Complicated. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*. 2013. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1386941>.
- [27] Central State Archives of Foreign Ukrainica (TsDAZU): Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdazu/>.
- [28] Central State Electronic Archives of Ukraine : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/CSEAUkraine/>.
- [29] Central State Historical Archives of Ukraine in the city of Kyiv : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/CDIAKUA/>.
- [30] Crymbal Adam. An Analysis of Twitter and Facebook Use by the Archival Community. *Archivaria*. 2010. Vol. 70. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13298/14609>.
- [31] National Archives Education. The official Facebook page for National Archives Education Program. URL: <https://www.facebook.com/NationalArchivesEducation>.
- [32] National Archives Social Media Strategy 2017–2020. URL: <https://usnationalarchives.github.io/social-media-strategy/>.
- [33] National Archives Social Media Strategy FY 2021–2025. URL: <https://www.archives.gov/social-media/strategies>.
- [34] O'Reilly Tim. What is Web 2.0? Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. 2005. URL: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>.
- [35] Preservation Programs at the US National Archives. URL: <https://www.facebook.com/nationalarchivespreservation>.

- [36] Research at the US National Archives: Офіційна сторінка Національного архіву США у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/researchatusnationalarchives/>.
- [37] Today`s Document : Офіційна сторінка Національного архіву США у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/TodaysDoc/>.
- [38] Theimer Kate. What is the Meaning of Archives 2.0?The American Archivist. 2011. Vol. 74 (1). P. 58–68. URL: <https://meridian.allenpress.com/american-archivist/article/74/1/58/24261/What-Is-the-Meaning-of-Archives-2-0>.
- [39] The Interactive Archivist : Case Studies in Utilizing Web 2.0 to Improve the Archival Experience / J. Gordon Daines III & Cory L. Nimer. 2009. URL: <http://interactivearchivist.archivists.org/#intro>.
- [40] The National Archives on Twitter. URL: <https://www.archives.gov/social-media/twitter>.
- [41] US National Archives. The official Facebook page for public news and events at the National Archives. URL: <https://www.facebook.com/usnationalarchives>.
- [42] US National Archives on Instagram. URL: <https://www.instagram.com/usnatarchives>
- [43] Washburn B., Eckert E., Proffitt M. Social Media and Archives : A Survey of Archive Users / OCLC Research. Dublin (Ohio), 2013. URL: <https://www.oclc.org/content/dam/research/publications/library/2013/2013-06.pdf>.